

Van meizoentje tot wolfsklauw:

Planten als geneesmiddelen

Sommige geneesmiddelen geven ernstige bijwerkingen die soms tot de dood van de gebruiker kunnen leiden.*

J. van Noordwijk

Stel dat iemand eens zou proberen om de producten, die de mensen als geneesmiddel gebruiken, naar hun effect op de mens in te delen in vier groepen:

- 1 **niet werkzaam;**
- 2 **therapeutisch werkzaam;**
- 3 **therapeutisch werkzaam, maar ook enigszins toxisch;**
- 4 **gevaarlijk toxisch en soms dodelijk.**

Hij zou dan misschien tot zijn verbazing merken, dat er in elke groep producten te vinden zijn, afkomstig van planten. En als hij, bekomen van zijn verbazing, zou nagaan wat dieren doen, dan zou hij – misschien weer tot zijn verbazing – merken, dat sommige dieren soms planten gebruiken bij maag- of ingewandstoornissen. Katten eten soms gras, gaan dan braken en raken zo een bal van ingeslikte haren kwijt. In het wild levende chimpansees eten herhaaldelijk ruwe bladeren van een bepaalde plant als zij last hebben van ingewandswormen en krijgen daarna diarree waardoor zij de wormen kwijt raken. Wij nemen aan, dat dieren zoiets leren doordat zij dit gedrag zien bij hun moeder of andere dieren van dezelfde soort. Anderzijds is ook waargenomen, dat dieren sommige planten helemaal vermijden als voedsel. In onze duinen vermijden konijnen het eten van de bladeren van het jakobs-kruiskruid (dat wij kennen als giftige plant), maar als deze eenjarige plant in het najaar is afgestorven, graven de konijnen wel de niet giftige wortelstok op en eten die. Daarbij laten zij de kleine wortels zitten zodat het voorjaar daarop een kring van nieuwe planten ontstaat (Van Genderen et al.). Ervaringen opgedaan door het eten van een product kunnen leiden tot het gebruik ervan als geneesmiddel. Iemand die heel veel pruimen achter elkaar eet kan last krijgen van diarree: een logisch gevolg is, dat iemand die last heeft van verstopping soms probeert om zijn stoelgang weer op gang te krijgen met pruimen. De 16e eeuwse genezer Paracelsus verschafte ons meer inzicht door er op te hameren, dat het effect van een geneesmiddel mede wordt bepaald door de hoeveelheid die wij innemen. Hij stelde

echter ook, dat het uiterlijk van een plant al kan aangeven welk ziek orgaan van de mens met die plant te behandelen is: iets wat wij nu alleen maar grappig vinden. Een plant met lichte vlekjes op de bladeren wekte het beeld op van een long en zou daarom goed werken bij longziekten. Op deze wijze kwam de plant 'gevekt longkruid' aan zijn naam. Paracelsus heette eigenlijk Theophrastus Bombastus von Hohenheim: de uitvoerige stijl met grote woorden waarin hij schreef is blijven voortleven in onze term 'bombastisch'.

Planten werden vele eeuwen lang bij ziekten gebruikt. Een nieuwe ontwikkeling begon in de 19e eeuw, toen de ontwikkeling van de analytische scheikunde het mogelijk maakte om de structuur vast te stellen van bestanddelen van planten die als geneesmiddel werkten. Zo werd vastgesteld, dat salicylzuur het werkzame bestanddeel was van de wilgenbladeren die als geneesmiddel bij koorts werden gebruikt. In een volgend stadium kon de scheikundige zo'n stof zelf samenstellen; daarna was hij in staat stoffen samen te stellen met een verwante structuur – en sommige ervan waren sterker werkzaam of minder toxisch dan het natuurproduct. Een treffend voorbeeld is acetylsalicylzuur, dat als 'aspirine' over de wereld ging, en ook buiten zijn pijnstillende werking heel interessante toepassingen in de geneeskunde vond bij de behandeling van hartpatiënten.

Medisch-actieve stoffen

Een groot voordeel van de scheikundige bereiding is dat wij precies kunnen bepalen hoeveel van de werkzame stof er in een pil zit.

De chemische analyse van de werkzame bestanddelen maakte het mogelijk om na te gaan welke medisch-actieve stoffen er zitten in planten, die in China of Afrika of andere delen van de wereld al eeuwen lang door de inheemse bevolking werden gebruikt. Zo werd in 1924 een belangrijke stof gevonden in een Chinese plant met de latijnse naam *Ephedra*: vanaf 1927 wordt efedrine synthetisch bereid. Dit proces gaat nog steeds door: de plant *Artemisia annua* bleek werkzaam te zijn tegen malaria, en twee jaar geleden werd hieruit het geneesmiddel artemotil afgeleid.

Maar betekent dit alles, dat wij als geneesmiddel veilig planten kunnen gebruiken die sinds eeuwen in het verre oosten of in Afrika worden gebruikt, veiliger dan de producten van de op winst jagende chemische industrie? Waarachtig niet.

Geneesmiddelen uit het verre oosten, die een Nederlander op eigen houtje invoert, zijn niet onderworpen aan het strenge toezicht, dat sinds 1964 in Nederland op geneesmiddelen wordt uitgeoefend. Enkele voorbeelden laten de risico's hiervan zien. In de jaren '70 van de vorige eeuw traden bij patiënten die een Chinees kruidenpreparaat gebruikten, verschijnselen op die bekend waren als symptomen van een te sterk werkende voorkwab van de hypofyse. Bij onderzoek van een in beslag genomen monster werd in dit 'kruidenpreparaat' een hoeveelheid synthetisch cortico-adrenaal steroïd gevonden! In 1993 kregen veel Belgische patiënten die Chinese vermagingspillen gebruikten last van een ernstige nierstoornis, en enkelen van hen stierven hieraan. Onderzoek toonde aan, dat in dit preparaat niet de wortels van de Chinese plant (*Fangji* *Stephania tetrandia*) waren verwerkt, maar bij vergissing de wortels van (*Guang fangji* *Aristolochia fangchi*). In Groot Brittannië werden twee vrouwen, die jaren lang een Chinees preparaat of Chinese kruidenthee tegen chronisch eczeem hadden gebruikt ziek met ernstige nierschade: in beide gevallen werd de aanwezigheid van aristolochiazuur I en II aangetoond in de preparaten die de vrouwen hadden gebruikt. Dank zij hemodialyse en niertransplantatie bleven deze vrouwen in leven. Aristolochiazuur was toen nog als geneesmiddel op recept verkrijgbaar, maar naar aanleiding van deze gevallen werd invoer, verkoop en aflevering van *Aristolochia* in Groot Brittannië verboden. In 1995 trad op Taiwan een epidemie op van afwijking van de kleine luchtwegen, de bronchioli: de oorzaak bleek het gebruik van ongekoekt sap te zijn van de bladeren van een plant, *Saururus*, dat al heel lang in Malakka in kleine hoeveelheden werd gebruikt. Op Taiwan was het sap populair geworden als vermagingsmiddel. Sint-janskruid heeft in Nederland een zekere populariteit als plantaar-

Sint-janskruid heeft in Nederland een zekere populariteit als plantaardig geneesmiddel

dig geneesmiddel. Pas sinds enkele jaren is bekend, dat deze plant een stof bevat, die de afbraak van diverse geneesmiddelen in de lever stimuleert, zodat deze geneesmiddelen minder werken! Overigens is het sint-janskruid een plant die door konijnen in de duinen wordt vermeden als zij eten zoeken.

Wat vinden wij Nederlanders nu van planten als geneesmiddelen? Sommigen onder ons – we zullen ze aanduiden als fytotherapeuten – gaan er van uit dat planten natuurlijk zijn, en dat daarom het gebruik van planten of plantenproducten bij ziekten veiliger is dan het gebruik van geneesmiddelen gemaakt door de chemische industrie. In 1990 richtte de Nederlandse Vereniging voor Fytotherapie de Commissie Toetsing Fytotherapeutica op, samen met de vereniging van fabrikanten van homeopathische, antroposofische en fytotherapeutische ge-

neesmiddelen: deze commissie stelde zich tot taak een privaatrechtelijke zelfordening tot stand te brengen die eventueel zou kunnen dienen als voorbereiding van een wettelijke regeling voor fytotherapeutica, naast die voor de gewone geneesmiddelen. Tot op heden, twaalf jaar later, is er nog niets uitgekomen. Anderen gaan er van uit, dat de werking van een stof in het lichaam afhangt van zijn structuur en niet van de herkomst van die stof (plant of chemisch laboratorium). Dit is het standpunt van de zogenaamde reguliere geneeskundigen. De logische gevolgtrekking is, dat wanneer een nieuwe stof wordt aangeprezen monsters van die stof moeten worden onderzocht op een wijze die een suggestieve werking uitsluit (In feite is dit onder andere gebeurd, toen het gebruik van *Ephedra* werd aangeprezen als geneesmiddel omstreeks 1924, en opnieuw met *Arte-*

misia in 2000). Dit standpunt is kernachtig weergegeven door prof. H. Timmerman, hoogleraar in de farmacie, in een artikel in het *Farmaceutisch Weekblad* in 2001 (jaargang 136 p 624-627: 'Veel pap met weinig krenten'): 'Fytotherapeutica werken of ze werken niet. Als ze werken zijn het geneesmiddelen en moeten ze zo behandeld worden. Als ze niet werken, moeten we strijden tegen wijdverbreide misvattingen.' ●

* Het Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde 2002 19 januari bevatte op de pagina's 100-102 een artikel van dezelfde auteur, waarin de bron is vermeld van de publicaties die in bovenstaande tekst zijn verwerkt.

Literatuur

Genderen, H. van, Schoonhoven, L.M. en Fuchs, A. Chemisch-ecologische flora van Nederland en België. 1996. KNNV uitgeverij, Utrecht.

Recensie

Een monument voor de onbenulligheid

J. Vijselaar, De magnetische geest. Het dierlijk magnetisme 1770-1830. 559 bl., fig. SUN, Nijmegen 2001. ISBN 90-5875-015-9. Prijs: ingen. ca. 36

J. van Gijn

Dit boek, oorspronkelijk als *historisch proefschrift* geschreven, is sedert het verschijnen herhaalde malen bekroond, te beginnen met een facultair cum laude en laatstelijk met de grote prijs van het Provinciaal Utrechts Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. Er is derhalve niet veel te prijzen over. Wel is het voor lezers van dit tijdschrift wellicht nuttig een indruk te krijgen van de inhoud. De *doorwrochttheid van het werk* brengt immers met zich mee dat slechts weinigen het boek van voor tot achter kunnen doorlezen.

Een eerste verdienste van de auteur is dat hij overtuigend beschrijft hoe geneeskundige toepassing van het dierlijk magnetisme in West-Europa (daartoe is het onderzoek beperkt) allerminst een randverschijnsel is geweest, zoals het geval is met de tegenwoordige 'strijkers'. Neen, onder de voorvechters van de methode vond men aanvankelijk hoogleraren, artsen, predikanten en an-

dere intellectuelen. De onzichtbare krachten die bij het magnetiseren verondersteld werden, ontleenden hun tijdelijke geloofwaardigheid aan de analogie met (dierlijke) elektriciteit en natuurkundig magnetisme. De grote ontdekkingen op dat gebied vielen – niet geheel toevallig – grotendeels samen met de Verlichting in de 2e helft van de 18e eeuw, toen naast adel en academie ook de gegoede burgerij zich voor natuurwetenschappen ging interesseren. Kortom, het idee viel in vruchtbare aarde.

Zenuwziekten

De eerste methode die de arts Mesmer rond 1774 in Wenen ontwikkelde, behelsde behandeling van de vele patiënten met 'zenuwziekten' (een andere uiting van de tijdgeest) door middel van magneten. Zijn 'vondst' bestond eruit dat hij zichzelf en later ook zijn leerlingen vergelijkbare krachten toedichtte. Met dit 'fluidum' kon bij patiënten een loutering teweeggebracht worden, die met veel opwinding en spierschokken gepaard ging. Het was uiteindelijk vooral een wat kalmere variant van het dierlijk magnetisme die vanaf 1785 enkele decennia lang opgeld deed. De auctor intellectualis, de amateur-wetenschapper Marquis de

Puységur, was aanvankelijk een volgeling van de inmiddels naar Parijs uitgeweken Mesmer. Volgens de nieuwe school werd een medium, onveranderlijk een vrouw, door lichte aanrakingen of bijna-aanrakingen in een magnetische slaap gebracht (sommambulisme). Deze toestand ging gepaard met *bovennatuurlijk* inzicht in, onder meer, ziekten van het eigen lichaam en dat van anderen, en tevens in de daarvoor benodigde behandelingen.

Het spreekt welhaast vanzelf dat in sommige kringen het dierlijk magnetisme werd getransformeerd door andere stromingen en bovenzinnelijke denkbeelden, in het bijzonder de vrijmetselarij, het spiritisme en de natuurfilosofie (deze laatste leer houdt, kort gezegd, in dat een gemeenschappelijk oerkracht ten grondslag zou liggen aan zowel de levende als de levenloze natuur). Daarentegen waren het aanhangers van de empirische natuurwetenschap die het dierlijk magnetisme aan kritische proefnemingen blootstelden en vervolgens verwierpen, van de Franse Commissie-Le Roy/Lavoisier/Franklin in 1785 tot de Friese Provinciale Commissie voor Geneeskundig Onderzoek en Toezicht in 1817.

Vijselaar beschrijft in zijn boek de opkomst en de ondergang van het dierlijk magnetisme te midden van al deze invloeden, in vier Europese landen: Frankrijk (hoogtijperiode 1778-1800), Duitsland (1800-1820), Engeland (1840-1860, een late bloei die samenhang met frenologie en narcose) en vooral Nederland (1810-1820). Daarna belandde het 'strijken' gaandeweg in de sfeer van tovenarij,

uitgevoerd door niet-artsen. De schrijver citeert een stortvloed aan bronnen; het verbaast niet in het voorwoord te lezen dat het onderzoek bijna 13 jaar gekost heeft. Voor de niet-historicus is het soms haast te veel. Gelukkig is het boek rijk voorzien van afbeeldingen (waarvan niet weinige uit de bibliotheek van dit tijdschrift) en bevat de tekst ook allerlei aardige wetenswaardigheden. Daaronder is de wat ongelukkige vrijage met het somnambulisme van de latere staatsman G.K. van Hogendorp, en de bekommernis van de dichter en advocaat Willem Bilderdijk over de dreiging van het zedenbederf waartoe het magnetiseren zou kunnen aanzetten. Het enige dat na lezing te wensen overblijft, is een nauwgezet ooggetuigenverslag van een somnambule séance – of zijn die niet te vinden? Al met al bevat het boek in vrij leesbare vorm een schat aan informatie voor ieder die meer wil weten over de respectabele geschiedenis van het 'magnetiseren'. ●

Deze recensie verscheen eerder in het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde van 13 april 2002.

Bonati/ Peperkamp

In november 2001 richtte uw bestuur zich tot het bestuur van de Nederlandse Vereniging van Neurologen met het verzoek de activiteiten van NVN-lid dr. J.P.C. Peperkamp te beoordelen op aspecten van kwaliteit en verenigbaarheid met de doelstellingen van de NVN. Zes maanden later kwam, begin mei, een eerste teken van leven van de NVN. Wie gezien het lange tijdsverloop tussen onze brief en de respons van de NVN gedacht had dat een diepgravend onderzoek inmiddels geleid had tot een roeyement van het lid Peperkamp, die immers de goede naam van de NVN te schande maakt door zijn handlangerschap van de Amerikaanse kwakdokter Alfred Bonati (*Actieblad* maart 2002), kwam bedrogen uit. Volgens een telefoontje van de secretaris van de NVN zal de voorzitter van de VtdK een uitnodiging ontvangen voor een interview met het clubblad van de NVN. Daarna zal wederhoor met Peperkamp plaatsvinden. De aangedragen feiten hebben kennelijk niet tot enige verdere actie geleid. Een datum voor het interview was er bij het ter perse gaan van dit blad nog niet. ●

Misbaksel (2)

Enige maanden geleden kapittelden wij de Nederlandse Federatie van Kankerpatiëntenverenigingen (NFK) en het Nederlands Instituut voor Verantwoord Medicijngebruik (DGV) over de onkritische presentatie van alternatieve (pijn) therapieën in hun brochure 'Pijn bij Kanker' (*Actieblad* maart 2002). Wij werden daar in bijgevallen door de Nederlandse Vereniging voor Oncologie, de Nederlandse Vereniging voor Medische Oncologie, de Nederlandse Vereniging voor Pijnbestrijding (NVBP) en het Pijnkenniscentrum Rotterdam.

F. van Dam

Iedereen vond deze brochure een misser. De NVBP maakte zich nog extra boos omdat in het colofon van de brochure gesuggereerd werd dat zij medeverantwoordelijk was voor de inhoud ervan. De NVBP eiste van de NFK dat zij onmiddellijk zou stoppen met de verspreiding van de brochure en dat degenen die haar al hadden ontvangen bericht zou worden dat de NVBP er niets mee van doen had. De VtdK is natuurlijk blij dat zij in de strijd tegen de kwakzalverij wordt gesteund door zulke belangrijke organisaties. De NFK lijkt haar lesje nu wel geleerd te hebben want zij heeft de VtdK inmiddels laten weten dat zij in overleg zal treden met degenen die protest hebben aangetekend tegen de brochure, om het een en ander recht te zetten.

DGV

Minder tevreden zijn wij over de houding van het DGV. Nu zal niet iedereen weten wat het DGV is. Het DGV is in 1994 opgericht door de

De NVBP eiste van de NFK dat zij onmiddellijk zou stoppen met de verspreiding van de brochure.

KNMP en de LHV. Volgens de website (www.medicijngebruik.nl) is het een onafhankelijke stichting die als doel heeft het gebruik van geneesmiddelen in Nederland zo verantwoord mogelijk te laten zijn. De DGV vergaart zelf geen onderzoeksgegevens, maar implementeert kennis in de praktijk. Dat doet het in opdracht van het ministerie van VWS, zorgverzekeraars, beroepsorganisaties, gezondheidsfondsen, patiëntenorganisaties enzovoort. De farmaceutische industrie is geen opdrachtgever. Het DGV heeft dus een zware verantwoordelijkheid ten aanzien van publiekvoorzichting. Om nog eens duidelijk te maken hoe het DGV het publiek wil voorlichten een citaat uit de brochure (pag. 24):

'Een homeopathische behandeling kan de pijn bij kanker en het algehele gevoel van ziek-zijn verlichten'. Onnodig te zeggen dat daarvoor in de literatuur geen enkel argument te vinden is. De reactie van het DGV op de brief van de VtdK is onthutsend voor een instituut dat evidence-based medicine in het vaandel heeft. "Pijn is", zo stelt het DGV, "ook in wetenschappelijke onderzoeksmethoden voor een belangrijk deel een subjectieve maat. Indien alternatieve therapieën een bijdrage kunnen leveren aan een verminderde beleving van pijn, is dat heel wat waard voor patiënten. Niet meer, maar ook niet minder". We hebben het DGV laten weten dat het de plank volledig mis slaat. Immers ook de bijdrage van een (alternatieve) behandeling aan een verminderde beleving van pijn zal aangetoond moeten worden, dat heeft niets met 'subjectief' te maken. Het is de gebruikelijke redenering van lieden uit de alternatieve hoek, dat als je voor een behandeling het woordje 'alternatief' of 'complementair' zet, het onderzoek naar de beleving van de patiënt of zoals de DGV het noemt de 'psychologische werking' plotse-ling niet nodig is.

Brochure

De DGV vindt dat het uiterst zorgvuldig heeft gehandeld bij het tot stand komen van de inhoud van de brochure. Het stelt dat diverse specialisten van reguliere instanties zoals het NKI/AvL, de NVBP en het IKMN de volledige concepttekst van de brochure ontvangen en becommentarieerd hebben. Dat is in ieder geval aantoonbaar onjuist, zoals verschillende specialisten en de NVBP ons (schriftelijk) hebben laten weten.

Het ziet er naar uit dat we naast het NIVEL, het CBO en de Consumentenbond (zie *Actieblad* van mei 2002) er met het DGV weer een nieuw kwakzalversvriendelijk instituut bij hebben. Het KNMP en de LHV doen er verstandig aan zich zo snel mogelijk te distantiëren van dit disfunctionerende instituut. ●

Nieuwe redacteur Actieblad

Op zijn eigen verzoek is de heer Geerling ontheven van zijn functie als redacteur van ons verenigingsorgaan. De heer Geerling, rustend internist, die zijn redacteurschap in mei 1999 aanving, was een zwaargewicht met een enorme kennis van de medische literatuur en met een aanzienlijke redactionele ervaring als hoofdredacteur van diverse medische tijdschriften. Om privé-redenen en wegens zijn stijgende leeftijd verzocht hij het bestuur naar een opvolger uit te kijken. Wij deden dat ongaarne, want de heer Geerling heeft zijn redactio-

nele werk op meer dan voortreffelijke wijze en geheel belangeloos verricht, waarbij hij meer dan eens ook wetenschappelijke referaten in ons blad publiceerde, bijvoorbeeld als voor de zoveelste keer uit wetenschappelijk onderzoek was gebleken dat alternatieve geneeskunde niet werkt. De Vereniging is de heer Geerling zeer erkentelijk voor zijn belangrijke bijdragen aan de 110de tot en met 113de jaargang van ons blad.

Het bestuur meent in de persoon van B. van Dien een uitstekende opvolger te hebben gevonden. De heer

Van Dien (1948) studeerde af in de wiskunde en in de wijsbegeerte. Na enkele jaren de wetenschap gediend te hebben als onderzoeker, zette hij zijn loopbaan voort in de uitgeverwereld, aanvankelijk als acquirerende redacteur bij Uitgeverij Bert Bakker, daarna als hoofdredacteur non-fictie bij Uitgeverij Prometheus. Sinds 1997 is hij hoofdredacteur van het door Bohn Stafleu Van Loghum uitgegeven tijdschrift *Neuropraxis* (neuro-wetenschappen). Met zijn aantreden als redacteur van het *Actieblad* is de traditie hersteld, dat de redacteur meer een redactionele c.q. journalistieke achtergrond heeft dan een medische. Het bestuur wenst de heer Van Dien veel succes in zijn gewichtige arbeid. ●

Tweedracht binnen Nehoma (maar ook succesjes)

Het is natuurlijk niet goed te praten, want het zijn ook mensen, maar toch zal menige krantenlezer vage gevoelens van tevredenheid maar moeilijk onderdrukken, als er tijdens een schietpartij op klaarlichte dag sprake blijkt te zijn geweest van een 'afrekening in het criminele circuit'.

Drs. A.L. Ternee

Laten ze elkaar maar dood maken, hoe minder van die types vrij rondlopen, hoe beter. Op iets andere schaal speelde zich nu alweer meer dan tien jaar geleden een slepende oorlog af tussen Irak en Iran, die door beide partijen niet beslecht kon worden, maar die zeer veel mensenlevens kostte en beide landen zeer in beslag nam. Vanuit het amorele gezichtspunt van de internationale politiek bestond hierover – onuitgesproken – ook een mate van berusting en acceptatie, die voorkwam dat de VN of wie dan ook intervenieerde. Pas na beëindiging van het conflict kon Saddam Hoessein zijn agressie op Koeweit richten met de bekende gevolgen. Wij willen ook niet verhullen dat de rechtszaak vorig jaar tussen Numico en Mathias Rath, die Numico er in grote krantenadvertenties van beschuldigde de georganiseerde misdaad in Nederland binnen te hebben gehaald, door ons met gepast leedvermaak werd gevolgd. Rath verloor, maar de zaak behoorde voor de inmiddels verdwenen president-directeur Van der Wielen tot een van de dieptepunten van zijn

bedrijf in het jaar 2000, blijkens het jaarbericht begin 2001. Van der Wielen's tweede frustratie was gelegen in het feit dat Numico met zijn zegenrijke productinnovatie zo weinig werklank vond in de medische wereld van ons land(!). Recent speelde zich op kleine schaal recent een nieuw en vergelijkbaar voorbeeld af, deze maal bij Nehoma. Binnen die koepelorganisatie, waar ze worden verondersteld eendrachtig de politiek te masseren, barstte de rivaliteit tussen de homeopaten en kruidenhandelaren opeens openlijk los en sleepte men elkaar voor de rechter. Bemiddeling door de derde factie binnen het Nehoma-bolwerk, de antroposofen, mocht niet baten. *Medisch Vandaag* meldde op 20 maart 2002 dat er te Leeuwarden een door VSM aangespannen kort geding diende tegen de producent van kruidenmiddelen Bional. Dit in Gorredijk, waar de plaatselijke molenaar de weersvoorspellingen nog voor zijn rekening neemt, gevestigde bedrijf had in een brief aan artsen en apothekers geanticipeerd op de vermoedelijke exclusie van het homeopathische Spiroflor van VSM door het College ter Beoordeling van geneesmiddelen (CBG) en had als alternatief het eigen fytotherapeutische product Adruftylt alvast onder de aandacht gebracht. Algemeen directeur Zwofersink van VSM sprak van 'merkinbreuk' en eiste bovendien dat Bional niet van geneesmiddelen zou mogen spreken als het kruiden betrof. Bional-directeur Verpalen wees erop dat zelfs het CBG in een advertentie al had gevraagd naar far-

maceuten met affiniteit voor het beoordelen van homeopathische en fytotherapeutische geneesmiddelen. Hij snapte de nervositeit van de homeopaten wel, want kruidenmiddelen zullen straks anders dan de homeopathica niet alleen beoordeeld worden op veiligheid en kwaliteit maar ook op werkzaamheid.

Op 21 maart deed de rechtbank uitspraak. Bional behoeft niet te rectificeren, maar werd wel verboden de merkinbreuk te herhalen op straffe van een dwangsom van maximaal f 200.000. Bional kreeg geen verbod haar producten als geneesmiddelen te betitelen, want hier 'verwijft de pot de ketel', aldus de rechter. Beide partijen waren tevreden met het vonnis, hoewel Bional de kosten van het geding moest betalen. VSM zou nog eens bij de KOAG/KAG informeren wat die er eigenlijk van vinden.

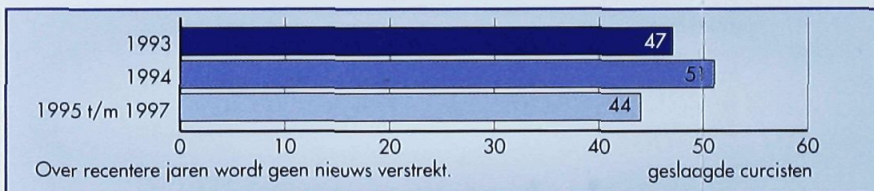
De homeopaten hebben het toch al moeilijk, want het *BMJ* publiceerde op 2 maart 2002 over het effect van homeopathie bij astma (Lewith, c.s., *BMJ*, 2002, 324:520): de behandeling bleek nutteloos. Het *BMJ* is een goed blad, maar de zin van dit soort publicaties ontgaat ons ten enenmale. (Gelukkig dat ons *NTvG* aan die modieuze flauwekul niet mee doet.) De nieuwe VHAN-voorzitter mev. C. Klein-Laansma had het er druk mee om dat slechte nieuws te ontzenuwen. In *Medisch Vandaag* en zelfs in *Medisch Contact*, dat haar koeterwaals ook probleemloos opnam, legde zij uit dat het hier geen homeopathie betrof maar isopathie. Dat is volgens Klein helemaal geen 'homeopathische immunotherapie', want

er wordt geen gelijkende stof gebruikt (in dit geval betrof het sterk verdunde huismijt), maar een gelijke. In plaats van blij te zijn dat er nu eens een kwaal werd onderzocht waarbij het symptomencomplex prima kan worden opgewekt met een enkelvoudige stof, moest zij de isopathie afvallen en betoogde zij dat er eigenlijk sprake was geweest van een desensibilisatiekuur, die niets zei over de werkzaamheid van homeopathie bij astma. Stuitend opportunistische van deze Klein, want het beroemde artikel van Reilly uit *The Lancet* waarin de werking van Pollen C 30 bij hooikoorts werd 'bewezen' was dan ook 'isopathie'. Het wordt door alle homeopaten jarenlang te pas en te onpas aangeropen als het bewijs dat homeopathie wel kan werken! Van der Smagt wees er in een ingezonden brief in *Medisch Contact* ook al op: dit is meten met twee maten. Want nu zou die isopathie plotseling niet meer deugen: ja, zo kunnen wij het ook! Gelukkig kwam zij enige tijd later ook met goed nieuws: de VHAN-opleiding tot homeopathisch arts (die elk jaar minder cursisten trekt, zie tabel) wordt geherstructureerd. In plaats van drie jaar parttime opleiding wordt het nu een eenjarige voltijds

opleiding 'met meer praktijkstages en communicatietraining'. Het is volgens Klein – een brutaal mens heeft de halve wereld moet zij gedacht hebben – een stap verder op weg naar de erkenning van de homeopathie als medisch specialisme.

Goed nieuws was er ook voor de kruidenmengers van de Nederlandse Vereniging voor Fytotherapie NVF, die op 18 april 2002 een congres hield te Leiden over 'Fytotherapie en Biodiversiteit'. De ongerustheid over de dreigende uitsterving van geneeskrachtige planten als de asafoetida en de ginkgo biloba werd er onder andere verwoord door de geschifte Utrechtse emeritus farmacognost prof Labadie en een Leidse hoogleraar niet-westerse sociologie. De berichtgeving in *Mediator* over dit congres ging vergezeld van de trotse mededeling dat de NVF per 1 januari 2002 was toegelaten als lid van de Federatie van Medisch Wetenschappelijke Verenigingen (FMWV). Men heeft daar kennelijk niet doorgehad dat het hier een pseudowetenschappelijke mantelorganisatie betreft van kruidenhandelaren, die geen moeite te veel is om hun imago op te poetsen. Het wachten is nu op aansluiting van de VHAN bij de FMWV: ik begrijp niet waar de zo actieve mevrouw Klein eigenlijk nog op wacht. ●

Tabel. Geslaagde cursisten Stichting Homeopathische Opleidingen (vlg. www.nehoma.nl)



Heracles Almelo

De door de Duitse vitamine-pusher Matthias Rath rijkelijk gesponsorde voetbalclub SC Heracles heeft een matig seizoen achter de rug. De club eindigde in de middenmoot en deed – in tegenstelling tot vorig jaar – zelfs niet mee aan de nacompetitie. Er is dus nog gerechtigheid. De spelers zullen volgende jaar geen shirts meer dragen met de tekst www.rath.nl, hetgeen ons allen te vreden mag stemmen. Na twee jaar als hoofdsponsor gaf Rath reeds in december 2001 te kennen hiermee te zullen moeten stoppen. Vermoedelijk zullen de bedrijfsresultaten toch wat zijn tegengevallen en de negatieve publiciteit na de door concurrent Numico aangespannen rechtszaak zal daaraan mede debet zijn.

Blijkens een bericht in het adver-

tentieblad *Almelo's Weekblad* (AW) van 18 december 2001 blijft hij de jeugd van Heracles wel sponsoren en daarmee levert hij nog steeds een belangrijke bijdrage aan het maatschappelijk leven in de regio Almelo. Het jeugdhonk werd eind 2001 officieel geopend door Louis van Gaal. Verder meldt het krantje dat Matthias Rath B.V. nog altijd – met zijn eigen voedingssupplementen, gebaseerd op de 'cellulaire geneeskunde van dr. Rath' – bezig is zijn doelstelling na te streven: 'het realiseren van een gezonde wereld'. Die ontdekkingen worden volgens het AW door steeds meer mensen gezien als een 'absolute doorbraak'. Voor meer informatie: T. Fisch, algemeen directeur Heracles Almelo, tel. 0546-807000. ●

Drs. A.L. Ternee

Herhaalde Oproep

Ten einde het contact met onze leden te verbeteren en in verband met de plannen voor een elektronische nieuwsbrief zouden wij graag over het e-mail adres van onze leden willen beschikken. Het secretariaat zou derhalve graag uw e-mail adres ontvangen op secretariaat@antikwak.nl

Frits van Dam, secretaris

Noteren

De jaarvergadering van de Vereniging zal dit jaar plaatsvinden op **zaterdag 12 oktober** te Amsterdam. Net als vorig jaar zal dit geschieden in **Felix Meritis**, terwijl er traditiegetrouw 's middags weer een minisymposium wordt georganiseerd, aan de inhoud waarvan het bestuur thans de laatste hand legt. Noteer de datum reeds nu in uw agenda! ●

COLOFON

Vereniging tegen de Kwakzalverij

Opgericht 1 januari 1881
Correspondentie-adres Harmoniehof 7
 1071 TC Amsterdam
 tel: 020-6739479, werk: 020-5122482
 e-mail: secretariaat@antikwak.nl,
 website: www.antikwak.nl,

Bestuur

Voorzitter C.N.M. Renkens, vrouwenarts, Hoom

Secretaris prof.dr. F.S.A.M. van Dam

Penningmeester I.H. Harms, dierenarts, Hardenberg

Leden P.M. Siegel, psychiater, Amsterdam

dr. A.P.M. van Dam, medisch adviseur

Den Haag

mr. Th. Douma, advocaat, Haarlem

C.P. van der Smagt, huisarts, De Bilt

prof.dr. H. Timmerman, hoogleraar farmacochemie, Voorschoten

W.M. Veenema, huisarts, Joure

H. de Vries, apotheker, Heerenveen,

W. Zijp, tandarts, Enkhuizen

Adviserende leden S. Lelie, geneeskundig inspecteur (i.r.)

Middelburg

P.C. Bügel, psycholoog, Groningen

Erelid I.A. van de Graaff, apotheker, Rotterdam.

Redactie B. van Dien, Trekvogelweg 175

3815 LE Amersfoort.

Aanleveren van kopij op Wordperfect 5.1 of Word

Postgiro van de vereniging: 32237 ten name van de penningmeester van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, Hardenberg.

De contributie bedraagt thans minimaal

€ 22,70 zulks met inbegrip van een abonnement op het Actieblad tegen de Kwakzalverij, voor studenten en leerlingverpleegkundigen

€ 4,50; begunstiger wordt men door schenking aan de vereniging van minimaal € 227,-.

Bottenkrakers en kruidenextracten

In wetenschapsbijlage van *NRC Handelsblad* van 18 mei stond onder de titel 'Bottenkrakers en kruidenextracten' een interview van Peter Vermij met Richard Nahin, onderzoekscoördinator van het Amerikaanse *National Center for Complementary and Alternative Medicine* (NCCAM) en Paul Knipschild, epidemioloog te Maastricht.

F. van Dam

Het NCCAM bestaat tien jaar, en gedurende die periode is er door de Amerikaanse overheid ongeveer 110 miljoen dollar ingepompt. Directeur is Stephen Straus, een viroloog van onbesproken (wetenschappelijke) reputatie. Nahin zegt dat de overheid hier een taak heeft vanwege het simpele feit dat consumenten zoveel geld uitgeven aan alternatieve behandelingen en ook omdat sommige alternatieve behandelingen de reguliere vervangen of beïnvloeden. Onderzoek is dus geboden: "hoe onwaarschijnlijk deze behandelingen in de ogen van reguliere artsen ook mogen zijn".

Helaas is Peter Vermij niet op het idee gekomen na te gaan wat het NCCAM heeft gepresteerd. Had hij dat wel gedaan dan was hij wellicht het artikel van Saul Green tegengekomen. Green een voormalig hoogleraar biochemie aan het Sloan Kettering Instituut, die de werkzaamheden van het NCCAM analyseerde, schrijft in *The Scientific Review of Alternative Medicine* (5[4]:205-207, 2001), dat de subsidies tot nu toe niets opgeleverd hebben, publicaties in peer-reviewed tijdschriften zijn vrijwel geheel uitgebleven. Wel heeft Vermij onze eigen Nederlandse Kwakonderzoeker Professor Paul Knipschild opgebeld. En die zag er wel wat in, hij wil graag uit deze ruif mee-eten. "Als ze ons nou eens een fractie van dat geld zouden geven. Want ik weet bijna zeker dat wij er met al onze ervaring veel meer mee zouden kunnen doen". Het is te hopen dat Knipschild dan de mogelijkheid geboden wordt zijn baanbrekend onderzoek naar iriscopie te repliceren.

Het merkwaardige is overigens wel dat het ministerie van VWS het geld dat zij een aantal jaren geleden ter beschikking had gesteld voor onderzoek naar alternatieve behandelwijzen, aan de straatstenen niet kwijt kon. Er waren onvoldoende geschikte onderzoeksvoorstellen.

Het NCCAM is een treurig voorbeeld wat er gebeurt als de politiek het onderzoeksbeleid gaat bepalen.

Want elk instituut dat zulk werk aflevert als het NCCAM zou in zwaar weer terechtkomen. Het NCCAM zag echter haar subsidie voor dit jaar alleen al groeien tot ruim \$ 100 miljoen. Promotor van het NCCAM is Tom Harkin, een invloedrijk lid van het Amerikaanse congres, die last had van hooikoorts en meende daarvan genezen te zijn door bijenpollen. Er is door het NCCAM een aantal 'opwindende' onderzoeken gepland: naar de effecten van ginkgo bilboa bij dementie, (allang uitgezocht: doet niets); van haaienkraakbeen bij kanker (onwerkzaam, zelfs Houtsmuller gebruikt het nog

"Maar wat wij hier de afgelopen twintig jaar gedaan hebben dringt nauwelijks tot ze door"

Paul Knipschild
in *NRC Handelsblad* van 18 mei

maar nauwelijks); van acupunctuur bij artrose (acupunctuur heeft nog nooit gewerkt, zelfs in China wordt het niet meer gebruikt behalve bij toeristische rondleidingen); van Reiki bij hartrevalidatie (de meester stelt zijn 'genezingskanaal' open) en tenslotte 'healing' op afstand voor AIDS (hoog tijd dat dit eens uitgezocht werd).

Bij het NCCAM voelen ze natuurlijk ook wel nattigheid, want Nahin haalt een oud kwakzalversargument uit de kast: "Natuurlijk heeft het gebruik van zulke (lees alternatieve behandelwijzen) met geloof te maken. Ook de reguliere geneeskunde berust voor een deel op geloof" Dit soort argumenten wordt altijd gebruikt om de discussie over het effect van alternatieve behandelwijzen te vervuilen. Die laatste onderscheiden zich niet, zoals de vermaarde professor Stephen Straus, stelt (geciteerd door *NRC*), doordat "het ge-

neeswijzen zijn die nog wachten op wetenschappelijke bevestiging". Het zijn geneeswijzen waarvan de kans ongeveer nul is dat ze ooit wetenschappelijke bevestiging zullen krijgen. Niet omdat er geen onderzoek mogelijk is, maar omdat iedere reële basis ontbreekt en er ook nooit zal komen. Er is voor zover ik weet de laatste 50 en misschien wel 100 jaar geen enkele alternatieve behandelwijze ooit geaccepteerd en toegepast in de reguliere wereld, niet omdat men er niet aan wilde, maar om de simpele reden dat de biologische basis een absurdum was en het onderzoek niets opleverde. Onderzoek naar de *redenen van het gebruik* van alternatieve behandelwijzen is overigens een interessant onderzoeksgebied voor wie geïnteresseerd is in hoe mensen omgaan met ziekte en behandeling. Maar dat is een ander verhaal.

Naast mijn ingezonden brief in *NRC* kwamen er nog drie andere brieven: van een antroposofisch huisarts die een pleidooi houdt voor het toepassen van Sint-janskruid bij lichte tot matige depressies; van de onvermijdelijke Kees Braam die een sektarische website heeft over alternatieve behandelwijzen waarop hij behalve zichzelf een paar succespatiënten etaleert. "Vooral in de behandeling van kanker lijken vele aanvullende/alternatieve middelen en methodes een dermate significant verschil te geven dat de hele klassieke behandeling ter discussie is komen te staan" schrijft hij in de *NRC*. Op www.kanker-actueel.nl kunt u zich laten bekeren. Ook de voorzitter Arsen vereniging voor homeopathie, mevrouw Klein-Laansma liet van zich horen. Zij houdt in haar ingezonden brief een pleidooi voor het doelmatiger handelen in de complementaire zorg. Zij eindigt haar brief met het statement: "dat de miljoenen gebruikers aantonen aan dat het de hoogste tijd is dat de Nederlandse overheid de internationale beweging volgt en een doordacht, daadkrachtig en stimulerend beleid voert voor complementaire geneeskunde". Het moet niet moeilijk zijn om een parlementariër te vinden met hooikoorts. ●

Dit artikel is een bewerking van een ingezonden brief in *NRC Handelsblad* van 25 mei 2002.